

Ramon Amigó, pedagog del territori*

1. LIMINAR

Ramon Amigó i Anglès (1925-2011) inicià l'interès pel coneixement històric i lingüístic dels termes del Camp de Tarragona arran de la seva relació amb l'excurcionisme. Fou en els recorreguts a peu com entrà en contacte des de ben jove amb les terres que s'estenen entre el coll de Balaguer, el coll de Fatxes, el coll Roig, el coll de la Teixeta, el coll d'Alforja, l'estret de la Riba i el coll de Cabra.¹ La seva relació essencial amb l'erudit i activista Joaquim Santasusagna des de 1943² i, a través d'aquest, amb el geògraf humanista Josep Iglésies i Fort, d'ençà de la trobada literària celebrada a la Font Grossa el 15 d'abril de 1945,³ dugué Amigó a intensificar el seu esforç en l'estudi filològic —indestriable de la història— del Camp de Tarragona.

El seu vessant de recercador toponímic —sota el mestratge del geògraf Josep Iglésies i Fort i la seva obra *La Riba. Termes municipal i parroquial* (1953)— es veié materialitzat en la seva primera recerca: *Els noms de lloc de les terres catalanes. III. Reus* (1955), premi Eduard Brossa del mateix any, publicada amb annexos gràfics a *Els topònims de la ciutat i del terme de Reus* (1957) de l'Associació d'Estudis

* Aquest estudi s'inscriu en el Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC) de la Universitat Rovira i Virgili, 2009 SGR 644, finançat per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca, i en el Projecte FFI2011-26027, finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació. Agraïm a Jaume Massó i Carballido els suggeriments aportats en aquest treball.

1. Ramon AMIGÓ (2010), «El Camp de Tarragona», *El Punt* (Tarragonès, Baix Camp, Terres de l'Ebre) (18 gener).

2. Ramon AMIGÓ (2005), *Homenatges, debats i records de muntanya*, Reus, Centre de Lectura, p. 35.

3. Ramon AMIGÓ (1987), «Josep Iglésies, un homenatge», *Serra d'Or*, 334 (juliol-agost), p. 17.

Reusencs. Un any després la mateixa recerca —sense complements cartogràfics— fou publicada per la Societat Catalana de Geografia (1958). Amigó completà aquests treballs filològics amb la col·laboració en la reedició actualitzada de la guia excursionista *Les muntanyes de Prades, el Montsant i serra la Llana* (1960), obra inicial de Josep Iglésies i de Joaquim Santasusagna publicada en primera edició el 1929.

Els recorreguts pel territori en què s'inicià d'ençà de la dècada dels anys quaranta —al principi amb colles d'amics i després amb les seccions excursionistes del Club Natació Reus Ploms (1944-1948), del Centre de Lectura (1948-1949) i de l'Associació Excursionista de Reus (des de 1950)— foren una base per a endegar les primeres recerques científiques sobre onomàstica, continuadores de la idea de Josep Iglésies: «els noms de lloc, que han persistit a través dels segles, ajuden molt a refer l'evolució lingüística d'un poble. Però no són fòssils a la manera de les petrificacions geològiques, que constitueixen una cosa morta. Els noms de lloc no són enterrats en el cor de la roca inanimada, sinó vius en la boca del poble i en l'expressió del verb comú. Es mantenen subsistents i llurs velles arrels s'han substantiat en el llenguatge actual».⁴ I aquesta concepció, que maldava per difondre la vivència de significats de la llengua en clau toponímica, fou la concretada en les aportacions de Ramon Amigó incloses en les publicacions de les viles del Camp. Per aquesta raó, la trajectòria d'aquest filòleg pot ser definida a partir de tres aspectes: la identificació amb el territori; el mestratge sobre nous estudiosos de la toponímia en l'àmbit fonamental del Baix Camp, la Conca de Barberà, el Priorat i el Tarragonès, i la seva capacitat pedagògica per a difondre estudis sobre els noms de lloc i el seu origen a través de revistes comarcals i locals.

En aquest darrer sentit, la col·laboració de l'onomasiòleg reusenc en diverses publicacions comarcals és un exemple de pedagogia del territori perquè apropava recerques i interessos al conjunt de la població de les comarques citades. A més, la seva intervenció en aquests òrgans era habitualment voluntària, tot i que de vegades els articles obeïen, com veurem, a demandes individuals.

Aquesta ponència, doncs, estudia les publicacions que féu Ramon Amigó en revistes publicades fora de Reus —amb un mínim de dues intervencions— a fi de mostrar els interessos temàtics que plantejà a l'àrea del Baix Camp i del Priorat: *Vent de Serè* (Alforja), *Les Quatre Estacions*. *Butlletí del Museu de Llaberia*, *Lo Pedrís* (Vilaplana), *Lo Floc* (Riudoms), *La Borja* (Les Borges del Camp), *L'Orella de Farena*, *Lo Violí* (Priorat) i *Els Eixarts* (Ulldemolins).⁵ Cal, tanmateix, remarcar

4. Josep IGLÉSIES (1957), «Pròleg», a Ramon AMIGÓ ANGLÈS, *Els topònims de la ciutat i del terme de Reus*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, p. xv.

5. Amigó col·laborà amb una intervenció a la revista de la Masó *Sis Focs*, dirigida per l'historiador Robert Vallverdú, el primer número de la qual aparegué el 1982. L'article del filòleg reusenc es titulava «El pou de gel de la Masó» (*Sis focs* (1993), 48, p. 10-12). També intervingué amb un article sobre metodologia i toponímia, «Posem-nos a recollir noms, ordenadament?», a la revista *Kesse*, *Cercle d'Estudis*

que les intervencions d'Amigó sobre l'origen dels noms de lloc de la contrada tractada també prenen la forma de treballs en els llibres editats en ocasions especials com la Festa Major de la Morera de Montsant⁶ i la publicació dels anuaris de festes d'Ulldemolins de 1997 i de 1998. En aquest cas s'hi inclogueren una conferència sobre l'onomàstica d'Ulldemolins —pronunciada el 10 de març de 1996— i un article sobre l'origen del topònim de la vila.⁷

2. EL MESTRATGE TERRITORIAL

La intervenció de Ramon Amigó en aquestes publicacions de la comarca del Baix Camp parteix d'una protohistòria amb significat civicopatriòtic. Ens referim a la participació en els aplecs literaris que prengueren el nom de «maquis poètic». En aquestes reunions en vilatges i masos, els assistents, amb una incipient sensibilitat literària, o bé amb una certa trajectòria creativa, es reunien a fi de donar a conèixer les seves composicions poètiques. En el cas de Ramon Amigó sabem que assistí el 15 d'abril de 1945 a la reunió literària del Mas de la Font Grossa, on van ser llegits tretze poemes seus, elaborats entre desembre de 1942 i febrer de 1945.⁸

Històrics i Socials Guillem Oliver (1997), 23 (agost), p. 4-6. A la publicació selvatana *El Pont Alt: Grup de Joves Verge de Paret Delgada* (1999), 80 (novembre), ho féu amb «L'Aixemorera» —una col·laboració per a commemorar el vintè aniversari de la revista—, on es tractava l'origen del nom d'una partida de terra de la Selva, l'arrel errònia del qual —segons la tradició oral— provenia d'una propietària mora. Amigó defensava documentalment que la primera part del topònim provenia d'«això», que era com els pagesos es referien a la partida de conreu. Per tant, «això en Morera» > Aixemorera. Un altre seu article, «El Pont de Goi», el podem trobar al *Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs* (2003), 104 (octubre-desembre), p. 4-13. Es tracta de la reproducció de la comunicació al XXXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica (Barcelona, 12-14 novembre 2004) sobre l'origen del topònim tractat al treball. Cal esmentar, igualment, «Colldejou. Presentació del llibre *Onomàstica de Colldejou*», *Lo Collet. Revista del Centre Cultural de Colldejou* (2007), 21 (juliol), p. 17-19, i «Gabriel Cornadó i Farré. La història i la geografia del Vilosell a través de la seva onomàstica» (2008), *Talaia: Revista del Centre d'Estudis Locals del Vilosell*, 9 (agost), p. 46-47. Amb «Rebequeries per una vocal» —article sobre ortotoponímia—, Amigó intervingué en el monogràfic sobre el patrimoni de Roda de Berà, *Boi: Centre d'Estudis Rodencs* (2007), 19 (estiu), p. 16-17.

6. Ramon AMIGÓ, «El Toll de l'Ou», *Festa Major 1997. La Morera de Montsant. Del 6 a l'11 de setembre*, La Morera de Montsant, Ajuntament de la Morera, p. 45-48. Aquest article, que tracta sobre l'origen de la denominació d'aquest gorg de la Morera, fou sol·licitat per l'historiador i arxiver Sabí Perís Serradell.

7. En el primer cas es tractava d'una invitació de l'Ajuntament ulldemolinenc a l'onomasiòleg davant d'una visita de canareus que duïen el cognom *Ulldemolins*; mentre que l'article reproduït del *Butlletí de la Societat d'Onomàstica* (març 1996) fou facilitat a la revista per mossèn Joan Roig Montserrat, prèvia autorització del seu autor. Vegeu, respectivament, Ramon AMIGÓ ANGLÈS, «Ulldemolins, nom de persona i de lloc», *Anuari de Festes. Ulldemolins 1997*, s. p., i «Sobre el nom de la vila d'Ulldemolins», *Anuari de Festes. Ulldemolins 1998*, p. 8-9. Devem les informacions de context a Ramon Pere Anglès i mossèn Joan Roig Montserrat.

8. A la concentració assistiren disset persones del món associatiu i cultural; el teòric de l'excursionisme i organitzador de la trobada Joaquim Santasusagna hi féu un discurs sobre la Renaixença literària i les noves generacions que en significaven una baula de continuïtat i s'hi van recitar onze composi-

Algunes d'aquestes composicions —com «La Mola» (desembre 1944), que tot seguit transcrivim— alludien a la personificació de la natura, amb una connotació d'iniciació a la descoberta del territori: «El teu rostre immutable no envelleix / per la calba serena que sustentees; / amb gràcia frescal i amb els ulls temptes / l'ocell que fatigat et descobreix. // La teva testa immòbil no assoleix / el llamp d'esporguir-la, i t'alimentes / de les boires i pluges furientes / i el núvol que acolleixes t'embeleix. // Ets el far vigilant nostre mar blau, / oh Mola que has vençut el mall salvatge / que volia esclafar-te una vegada! // Ara només el corb dins teu s'ajau, / temorenc de tenir-te per estatge, / malfiat dels gemecs de la ventada.» Seguint aquesta tradició poètica, Amigó inclogué —a través de l'advocat reusenc Josep Maria Guix Sugranyes— un poema de juliol de 1950 a la revista *Amics de l'Argentera* (1956).⁹

Als anys seixanta Amigó inicià la col·laboració amb els aplecs catalanistes que des de les darreries dels cinquanta es començaven a celebrar; és el cas del butlletí del IV Aplec de Paret Delgada (1963) i del llibret del II Aplec d'Alforja, dut a terme el 18 de maig de 1964 a l'ermita de Sant Antoni,¹⁰ en els quals inclogué articles sobre toponímia. Pel que fa al primer, la sol·licitud li arribà per part de l'ànima organitzadora de l'acte, Isidre Fonts Masdéu, i el text fou «La toponímia en la cartografia». Hi tractava la inclusió dels noms de lloc als treballs cartogràfics oficials —Amigó prenia com a model els mapes de l'Instituto Geográfico y Catastral— que adulteraven els topònims fent versions extemporànies de les contrades no castellanoespanyoles. L'article, que havia estat escrit arran de la demanda de mapes adequats per a conèixer les demarcacions comarcals, acabava recomanant el treball d'Enric Ribas i Virgili sobre *Mapes topogràfics* (1930-1932) com a referent de la tradició excursionista i cartogràfica autòctona, encarnada en personalitats com Cèsar August Torras, Josep Iglésies i Joaquim Santasusagna. La reflexió era ben adient en aquell context en què es vindicava la identitat territorial.

La participació en la publicació de l'Aplec alforjenc —sol·licitada per dos dels seus organitzadors, Josep Salvadó Jassans i Robert Sarobé Vidal—¹¹ es va concretar

---

cions de Josep Maria Arnavat Vilaró amb la declamació de Xavier Amorós. *Poesies de Ramon Amigó i Anglès i de Josep Maria Arnavat i Vilaró amb un discurs preliminar de Joaquim Santasusagna i Vallès*. Font Grossa, 15 abril 1945 (exemplar mecanografiat), 35 f. (fons personal de Ramon Amigó). Per al context: Xavier Amorós (2000), *Temps estranys: Clarobscur en la llarga postguerra reusenca (1941-1950)*, I, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, p. 95 i s.

9. R[amon] AMIGÓ ANGLÈS (1956), «Oratge d'estiu», *Amics de l'Argentera*, 5 (juny), p. 1.

10. *Aplec de Paret Delgada. La Selva del Camp, 19 de maig del 1963* (1963), Valls, Impremta E. Castells, i *Alforja II Aplec de la Sardana. I Concurs Literari* (1964), Reus, Impremta Vallverdú (fons personals d'Isidre Fonts i Robert Sarobé). Sobre l'organització dels aplecs de Paret Delgada: Agnès TODA BONET (2009), «Els aplecs de Paret Delgada (1959-1964)», *Miscel·lània Joaquim Molas*, 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 233-259, col·l. «Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», núm. LVIII. Sobre l'Aplec d'Alforja: *Adesel* (1964), 70 (juliol).

11. Entrevista a Robert Sarobé (Castellvell del Camp, 19 novembre 2011) i conversa (27 març 2012).

en l'article «Cultura de llei». Amigó hi comentava implícitament l'organització del primer curs d'ensenyament de la llengua, que tingué com a primer professor Josep Fusté Grifoll —experimentat en el mestratge de català des dels inicis dels anys cinquanta—, a redós del qual es van formar les primeres lleves amb coneixement de la llengua que, molt aviat, impulsaren l'organització del I Aplec de la vila (1963). Encoratjava també a la continuïtat d'aquestes classes arreu de la comarca a través dels cursos per correspondència que l'any 1964 tenien com a professor a Alforja Josep Sánchez Moragues:¹² «una mena d'apostat —deia Amigó— podria compensar, i no hi fa res que sigui en petita escala, la llarga privació d'un ensenyament normal. Ara que existeix un professorat adequadament instruït i que s'ha donat una estructura eficaç als mètodes d'estudi per correspondència, l'obtenció d'un coneixement ampli de l'idioma ja no és privilegi d'una minoria ciutadana o intel·lectual. L'al·liconament pot arribar a tots els tocoms del país, tal com arriba ja a alguns, àdhuc en aquells on la presència personal del mestre no és possible».

La col·laboració en el quadern del III Aplec Baix Camp de 1969, organitzat per la Colla Sardanista de Reus i amb un abast territorial nacional, va comptar amb un article d'Amigó que insistia en l'alteració (política) dels noms de lloc: «Sobre alguns noms de pobles». Es fa ben palès que aquesta mena de col·laboracions, obertes a totes les edats però adreçades predominantment a la joventut, eren idònies per a sensibilitzar sobre el coneixement de la nació començant per la pròpia localitat i comarca. Els noms es transformaven així en símbol i referent de pertinença.¹³

Simultàniament, Amigó, per mitjà d'Albert Manent, col·laborà a *Serra d'Or* —a la secció «Noticiari»— amb informacions sobre Reus i el Baix Camp, i, ocasionalment, sobre la Conca de Barberà.¹⁴ Manté un gran interès l'article que hi publicà el 1960 sobre migració interior amb el referent de la Mussara.¹⁵ Aquestes col·laboracions anaven signades amb les inicials «R. A.» o «A. A.», però també n'hi havia de no signades que es podrien atribuir —per la forma i per la temàtica— al mateix redactor.¹⁶ Les notícies es vinculaven molt sovint a les conferències impartides o als actes culturals celebrats a l'Associació Excursionista de Reus —de la qual Amigó era membre d'ençà de 1950—, al Centre de Lectura, a l'Orfeó Reusenc, al

12. Entrevista a Josep Sánchez Moragues (Alforja, 26 novembre 2011) i conversa (28 març 2012).

13. Amigó col·laborà en altres dues ocasions als llibrets de les convocatòries sardanistes del Baix Camp: en el XIII Aplec del 24 de setembre de 1989 amb l'editorial «Invitació» i en l'Aplec d'Aplecs del Castell d'Escornalbou (31 maig 1992) amb «L'ermita de l'Abellera de Prades», reproducció d'un fragment del seu estudi *Noms de lloc i de persona del terme de Prades*.

14. A[MIGÓ] A[INGLÈS] (1961), «Informació cultural», *Serra d'Or*, 8 (agost), p. 39-40.

15. Ramon AMIGÓ (1960), «Claudicacions rurals: la Mussara», *Serra d'Or*, 3-4 (març-abril), p. 9-10.

16. R[amon] A[MIGÓ] (1961), «Informació cultural. Baix Camp. Reus», *Serra d'Or*, 3 (març), p. 35-36; (1963), 4 (abril), 5 (maig), p. 70-71 i 68-69; (1964), 2-3 (febrer-març), 4 (abril), 5 (maig), 7 (juliol), 9 (setembre), p. 181, p. 257, p. 341-342, p. 473 i p. 627-628.

Centre d'Acció Catòlica —activitats teatrals—, en la Setmana de la Joventut, al Teatre Fortuny, i dins les novetats literàries associatives.¹⁷ Atesa l'especialitat lingüística del col·laborador, la secció es dedicà tot sovint a observar modalitats subdialectals de les comarques¹⁸ i a fer crítiques bibliogràfiques sobre temàtica excursionista que donaven suport a la normativització ortogràfica dels noms mentre l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines no estava enllestit. Aquest aspecte apareix a la ressenya que dedicà al volum de Josep Llaudó *Pics de més de 2.000 m*[etres].¹⁹ Finalment, cal destacar la seva necrologia sobre el geògraf i excursionista Josep Iglésies i Fort, on contextualitza la coneixença i la relació que hi establí personalment al costat, també, de Joaquim Santasusagna, així com les intervencions culturals d'Iglésies als anys quaranta i cinquanta. És, doncs, un article amb un component autobiogràfic remarcable.²⁰

La intervenció a *Serra d'Or* —com s'esdevingué en altres iniciatives més conjunturals, on Amigó estudiava, amb l'ús de la història oral, els canvis de fesomia dels vilatges de la comarca—²¹ representà la consolidació de la seva projecció en els cercles intel·lectuals barcelonins. Al mateix temps, i a mesura que elaborava recerques toponomàstiques, anava entrant en contacte (in)directament amb els emprenedors de les diverses publicacions locals; d'aquí la relació entre el territori i la difusió de la toponímia.

3. PUBLICACIONS AMB COL·LABORACIONS MÉS FREQUENTS

3.1. Vent de Serè (Vs)

Les setze intervencions —una en col·laboració— de Ramon Amigó a la publicació d'Alforja obeïren a la mediació de l'escriptor Miquel S. Jassans, que fou qui li demanà els articles. La revista —amb un tiratge d'entre cent seixanta i dos-

17. Cal destacar la ressenya de Ramon Amigó sobre «El volum vint-i-cinquè de les Edicions Rosa de Reus» (1961), *Serra d'Or*, 8 (agost), p. 20-21. Sobre el mateix tema: «Vint-i-cinc anys d'edició de llibres. L'Associació d'Estudis Reusencs» (1977), *Serra d'Or*, 219 (desembre), p. 823.

18. Ramon AMIGÓ (1961), «Dialectalismes mussarencs», *Serra d'Or*, 1 (gener), p. 15-16.

19. Ramon AMIGÓ (1961), «[Ressenya de] Ferran Canyameres: *El Vallès*», *Serra d'Or*, 6 (juny), p. 22-23; Ramon AMIGÓ (1963), «[Ressenya de] David Aloy i M. Mercè Lleonat: *Itineraris pel Vallès Occidental i Baix Llobregat*» i «[Ressenya de] F. Pujol i Algueró: *Temes d'excursionisme*», *Serra d'Or*, 3 (març), p. 61-63. Cal esmentar el paral·lisme entre l'assaig de Pujol i Algueró i la *Definició de l'excursionisme* de Joaquim Santasusagna; Ramon AMIGÓ (1964), «[Ressenya de] Josep Llaudó i Majoral: *Pics de més de 2.000 m. Pirineu català (sector oriental)*», *Serra d'Or*, 12 (desembre), p. 908.

20. Ramon AMIGÓ (1987), «Josep Iglésies, un homenatge», *Serra d'Or*, 334 (juliol-agost), p. 513-515.

21. Ramon AMIGÓ (1962), «Siurana», *El llibre de tothom*, Barcelona, Alcides, p. 27-34. L'articulista hi reportava un diàleg mantingut amb el batlle del vilatge, Genar Martorell, i comentava l'empremta de l'excursionista i l'evolució de la dinàmica social dels vilatans que hi restaven. Aquest article va ser publicat gràcies a Albert Manent.

cents exemplars, segons les dades del seu director, Antoni Cisteró— publicà trenta-set números entre maig de 1996 i la primavera de 2006. Tractava temàtiques locals però també incloïa monogràfics sobre literatura i pensament d'abast general. Les aportacions d'Amigó es destrien en dos gran grups —com ocorre també en la resta de publicacions que comentarem—: exposicions sobre toponímia i articles d'opinió civopolítica. Pel que fa a la revista *alforgença*, es tracta de vuit articles sobre qüestions normativitzadores i toponímiques i vuit sobre aspectes generals.

El primer treball tractà de qüestions normatives. Es titula «Terrorisme cultural», fou lliurat a Miquel S. Jassans el 24 de desembre de 1995 i va ser publicat al número zero de la revista (*Vs* (1996), 0, p. 9).²² La reflexió s'adreçava a la correcta grafia de Siurana (amb *s* i no pas amb *c*) i cridava l'atenció dels consells comarcals del Priorat i del Baix Camp per a vetllar per la correcta ortografia del topònim. En aquest sentit, la seva segona col·laboració, «La Font de la Paua» (*Vs* (1997), 5, p. 3-4), comentava el gènere femení adient d'una font del terme de la Mussara que, erròniament, s'escrivia «Paula» en comptes de «Paua». Amigó arribava a aquesta conclusió a través de la consulta documental arxivística del vuit-cents, per bé que el més remarcable és el criteri de deducció utilitzat a l'hora d'establir el femení, basat en la tradició oral de la gent de la contrada —«la gent senzilla de les nostres muntanyes veïnes, il·letrada perquè no tocava altre remei quan no hi havia escoles a les quals poguessin acudir els fills dels pagesos de secà [...]»— i en les constants geogràfiques de la regió per a contrastar la procedència correcta del nom. Amb la mateixa finalitat normativitzadora cal esmentar l'article «*Casa* —segons com— un castellanisme camuflat» (*Vs* (1998), 10, p. 14-15), on es tractava de l'exactitud de l'abreviatura col·loquial *cal* en comptes de *casa*. Un altre exemple sobre l'ús inexacte d'un topònim apareix en ocasió de la confusió geogràfica que implicava el locatiu *Pirineu occidental*. A «Buscant el Pirineu occidental» (*Vs* (2001), 21, p. 5-6), Amigó sostenia, amb raó, que el vessant occidental de la carena pertany al País Basc i que en el nostre cas cal explicitar la denominació *Pirineu occidental de les terres catalanes*. Val a dir que aquesta observació tingué certa difusió i acceptació en els àmbits radiofònics nacionals.²³ En general, doncs, aquestes intervencions tenien per objecte matissar incorreccions gramaticals esteses en l'ús social de la llengua, com s'esdevingué també amb l'article «Estalviem, però no tant» (*Vs* (2001), 22, p. 11), que al·ludia a la inadequada economia lingüística en suprimir la partícula *de* quan es tracta d'un complement de lloc o de persona.

22. Aquest article fou reproduït posteriorment a Ramon AMIGÓ ANGLÈS (2005), *Espigoladures onomàstiques*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 249-251.

23. Aquest article fou ben rebut per l'emissora COM Ràdio, segons el testimoni de la lletra del fisic Jordi Miralles a Ramon Amigó (Barcelona, 5 setembre 2001) reproduïda posteriorment en l'exemplar de tardor de *Vent de Serè*, número 22 (2001).

Altres articles incideixen més directament en aspectes tècnics, com en el cas del dedicat a escatir l'origen de la partida de terra alforgenca «Els Cabraïns» (Vs (2002), 23, p. 11-12),²⁴ que Amigó situava —amb la grafia *Crebaí*— a l'Albi i n'identificava l'existència des de 1423. També tracta qüestions tècniques la reflexió, elaborada juntament amb Miquel S. Jassans, sobre el significat real —basat en el testimoniatge de l'escriptor Joan Sales i de Núria Folch— de «Les Fonts Caldes de Siurana de Prades» (Vs (2004), 33, p. 3),²⁵ referit a un congost càlid que havia derivat de «Fos Cauda». Finalment, Amigó escrigué una col·laboració sobre el nom exacte de la carena muntanyenca de les Terres de l'Ebre («El Port» (2004), Vs, 34, p. 9). En aquest àmbit, altres articulistes com Josep Sànchez Moragues —professor de llengua, com Amigó, a la primeria dels anys seixanta— tingueren com a referent el toponimista reusenc a l'hora de recórrer indrets de la regió per localitzar els pous de neu d'Alforja.²⁶

Pel que fa al segon tipus de col·laboracions, orientades a temàtiques culturals i socials, Amigó es referí als pous de neu —«Una catedral del gel» (Vs (1997), 7, p. 3)—, on tractava de conscienciar la societat sobre la conservació d'aquest patrimoni cultural del Baix Camp. Per contra, a «L'electricitat en té la culpa» (Vs (2000), 17, p. 8-9)²⁷ tractava sobre l'ambivalència del progrés tècnic, metaforitzat en la introducció de l'electricitat i la seva incidència en les funcions agràries i en la conservació de la massa forestal. Val a dir que, de vegades, feia esment de vivències autobiogràfiques per a contextualitzar l'argumentació general.

També evidenciava —«No sembla que vagin contra Catalunya» (Vs (2002), 24, p. 10-11)— l'esperit de provincianització, com a forma de nacionalisme espanyol, en parlar de «comarques tarragonines» i criticar-ne l'extensió a les pertanyents a les Terres de l'Ebre. Tot plegat es devia a «no trepitjar l'ull de poll dels governants del centre, enderriats a completar un antic projecte castellà consistent a continuar passant la piconadora per damunt de Catalunya, sense que es noti gaire l'intent [...]».

L'estela «imperial» espanyola era esmentada quan es tractava de l'espoliació documental, no únicament la requisada per l'Estat espanyol feixista (1939) sinó la que roman dispersa per arxius peninsulars pertanyents al patrimoni cultural dels ordes religiosos: Santes Creus, Poblet i Escaladei. Així, doncs, a «Documents, només a Salamanca?» (Vs (2002), 25, p. 13-14) situava aquest robatori patrimonial

24. Article reproduït a Ramon AMIGÓ ANGLÈS (2005), *Espigoladures...*, p. 75-77.

25. Article reproduït a Ramon AMIGÓ ANGLÈS (2005), *Espigoladures...*, p. 91-94.

26. Josep SÀNCHEZ MORAGUES (1998-1999), «D'Alforja i les seves neveres», *Vent de Serè*, 9, 10, 11, p. 11-13, 11-13 i 14. El primer treball d'aquesta sèrie duia una dedicatòria a Ramon Amigó, «reusenc polifacètic», en reconeixement del seu mestratge —el treball *Neveres pre-industrials (pous de neu) al Camp de Tarragona* (1987), Reus, Centre de Lectura— en la cerca de neveres de gel.

27. Aquest article fou escrit el 2 d'octubre de 1995 i havia estat escrit inicialment (finalment no publicat) per a la revista de la Masó, *Sis Focs*.

en l'àmbit de qui guanyà les conteses bèl·liques dels segles xvii (1640-1659), xviii (1707-1716) i xx (1936-1939) i, en conseqüència, remarcava el manteniment de les «mateixes condicions» polítiques que en permetien la legitimitat. En aquest sentit —a «Ens han adulterat els noms personals» (Vs (2003), 28, p. 14-15)— blas-mava l'adulteració onomàstica dels connacionals com a conseqüència de la funda-ció del Registre Civil el 1870, la vinguda de funcionaris forans que executaven la desnaturalització lingüística i la inexistència d'un procediment públic que implan-tés imperativament la versió correcta dels noms i cognoms.

Les últimes intervencions de *Vent de Serè* dedicades a aspectes socioculturals te-nen un significat de memòria històrica (auto)biogràfica. Ens referim al recordatori del fotògraf i amic excursionista dels anys quaranta, Josep Massó Vidal (1922-2004) —«L'enyorem, el Pep Massó» (Vs (2004), 35, p. 3-4)—, del qual destacava la voca-ció orogràfica pirinenca i suïssa; a l'evocació, en clau de vindicació lingüísticopatri-òtica, de l'alforgenc Josep Fusté Grifoll —«Guadiana *versus* Aigualluts. Homenat-ge al qui fou estimat amic, Josep Fusté Grifoll» (Vs (2004), 32, p. 9) i «Josep Fusté (La Devesa, 2005)» (Vs (2005), 36, p. 14-15)—, i a la significació del sentit tellúric de l'obra escultòrica de Josep Salvadó Jassans (1938-2006), exposada a «L'última abraçada» (Vs (2006), [37], p. 20).²⁸

3.2. Les Quatre Estacions (Qe)

La col·laboració a la revista *Les Quatre Estacions* es va produir arran de la rela-ció entre Ramon Amigó i Emili Boada, iniciador del Museu del Vi de Montbrió del Camp. Aleshores, l'onomasiòleg reusenc estava cercant pous de gel a Llaberia, «in-terès compartit» amb Boada.²⁹ Les intervencions d'Amigó sempre van ser voluntà-ries i tenien per objectiu —com tot seguit indiquem— tractar aspectes d'interès per a l'àrea de la serra de Llaberia. Amb tot, les col·laboracions també remetien a aspectes generals del país, sempre relacionats amb el fet lingüístic.

Els vint-i-un articles de Ramon Amigó al *Butlletí del Museu de Llaberia* entre l'hivern de 1999 i l'estiu de 2011 es dediquen a la localització de pous de gel a la contrada de Colldejou —«El pou de gel de la nevera» (Qe (1999), 1), «La nevera» (Qe (2001), 12)—; a la toponímia i els seus usos —«La Febró. De Febres a Ferreris i a Castors» (Qe (2003) 18), «I queden tan tranquils» (Qe (2008), 38)—; a l'etimologia i l'antroponímia —«Eufemismes púdics» (Qe (2003), 19), «El Lloar, d'on deu venir, realment?» (Qe (2005), 26), «Cognoms: van i vénen» (Qe (2007), 33)—; a la història de la toponímia local —«Girant els ulls una mica enrere» (Qe (2006), 32)—;

28. Aquest article, redactat el 29 de març de 2006, duia com a títol original «Jassans» (fons perso-nal Ramon Amigó).

29. Informació proporcionada per Maria Teresa Borràs Brunet (Barcelona, 8 gener 2012).

a la interferència lingüística (de l'espanyol) i el model de llengua —«Pols» (Qe (2001), 10), «De segona mesa» (Qe (2004), 23), «Reducció d'ús» (Qe (2007), 35), «Curar i clau. Unes orientacions per a afinar el llenguatge» (Qe (2009), 40), «Prou de matalassers» (Qe (2009), 41), «*Parafernàlia i sembla ser*. Anglicisme i un castellanisme» (Qe (2010), 47), «Polítics que l'espifien amb el llenguatge» (Qe (2011), 49)—; a la història de la llengua aplicada a l'onomàstica —«Tot un trasbals, amb els cognoms» (Qe (2008), 37)—; a la història de l'alimentació —«Patates, un goig al plat, de fa quatre dies» (Qe (2005), 25)—; a la memòria històrica contemporània llaberienca —«Dues víctimes de la postguerra a Llaberia» (Qe (2004), 24)—;³⁰ a la sociolingüística —«Colonitzats a fons» (Qe (2004), 21), «No crec en el bilingüisme» (Qe (2006), 29)—, i a la geografia —«El Camp de Tarragona» (Qe (2010), 44).

Com és ben palès en aquesta relació, el nombre d'articles dedicats a la interferència lingüística (set) és majoritari respecte del conjunt d'aportacions i, al mateix temps, aquests treballs entren en contacte amb els dedicats a la sociolingüística (dos). També cal destacar la reflexió d'Amigó sobre l'abast territorial del Camp de Tarragona, conseqüència de la seva dedicació a l'excursionisme com a mitjà per a «conèixer el territori, no pas de fer esport ni fontades».

Amb tot, una part substantiva dels articles amigonians fa esment de la superposició substitutòria de llengües i apella a l'inexorable procés colonitzador. Així, a l'assaig «No crec en el bilingüisme» (Qe (2006), 29, p. 10) clarifica els nivells d'adscripció de la llengua: des de l'àmbit general (poliglòtisme potencial) al conflicte lingüístic (bilingüisme asimètric): «Encara que hi hagi qui coneix més d'una llengua, ningú no és bilingüe; en tot cas, és poliglòt. La gent per naturalesa és unilingüe. Parla la llengua que ha mamat, aquella en la qual es mou còmodament. Després, a les colònies, arriba l'escola, els indis asiàtics una mica cultes saben anglès, i els marroquins que hagin anat a escola saben francès. I, no caldria ni dir-ho, la canalla d'aquí no han tingut altre remei que aprendre castellà». I afegeix: «Saber anglès, francès, o castellà, etc., no és cap mal. És una ampliació del coneixement i fins i tot pot ser agradable i útil. Però la llengua nova, tant si s'ha hagut d'aprendre per força com si s'hi ha accedit voluntàriament, mai no substitueix l'altra, la que ha aportat l'antropologia». Val a dir que, per a Amigó, el mot *antropologia* era, en aquest context, sinònim de llengua de la comunitat nacional, de llengua territorial. També podria haver adoptat una altra accepció, la de llengua familiar, l'idioma que es transmet generacionalment i al qual es deu lleialtat. Des d'aquest extrem es comprèn que la recerca onomàstica tingués també la funció de situar l'antropologia lingüística pertanyent a les diverses àrees territorials no com a empíria estadística,

30. En un correu electrònic adreçat a Emili Boada, director de la publicació, es referia a l'article enviat com a «Gent de Llaberia de l'any 1939». I remarcava que «el tema que s'hi tracta encara avui pot resultar delicat» (Reus, 24 agost 2004).

o museística, sinó com a referent per a saber què és allò que hem perdut i per quines causes (extralingüístiques) s'ha produït aquesta pèrdua i aquest oblit. La recerca del vessant cívic de l'onomàstica fou —i és— una directriu de suport de la normalitat sociolingüística. Almenys, bona part de les intervencions d'Amigó a *Les Quatre Estacions* tenien com a objectiu comparar passat i present.

Tenint en compte aquesta orientació, Maria Teresa Borràs Brunet, col·laboradora de la publicació, homenatjà la trajectòria científica i cívica de Ramon Amigó amb l'article sobre onomàstica «Passejant amb Bacus pels Jardins de Dionís» (*Qe* (2011), 51, p. 34-44), que pren com a referent l'assaig amigonià, amb un cert caient autobiogràfic, *Homenatges, debats i records de muntanya* (2005).

3.3. Lo Pedrís (Lp)

L'onomàstica sempre va més enllà de l'estudi estricte del mot. Ramon Amigó ho mostrà clarament en els deu articles que publicà —entre el número 4 (juliol, 2001) i el número 36 (juny, 2009)— a la revista vilaplanenca *Lo Pedrís*, publicada per primera vegada l'octubre de 2000. L'estudi dels noms, segons que siguin de lloc (toponímia) o de persona (antroponímia) remetien al medi i al context social i cultural d'una contrada. La Mussara vilaplanenca és un exemple de l'enfocament que, segons Amigó, havia de tenir la recollecció de mots. Qualsevol motiu, renom, llegendari, simbologia, podia remetre a una hipòtesi o al plantejament de noves recerques. Així ho exposà en els treballs a la revista de Vilaplana a sol·licitud de Maria Casanova i de Josep Maria Garcia, *Pitxi*.

Aquests articles eren planers, amb una orientació didàctica i, implícitament, reclamaven testimoniatges de supervivents per a ratificar impressions sobre noms de lloc. Tot plegat portava l'autor del llibre *La Mussara, un vell afecte. Notícies històriques disperses* (2006) —presentat a Vilaplana el març de 2007— a interrogar informants del poble i a contrastar els seus records amb documentació arxivística.

El treball de Ramon Amigó volia fer reflexionar la comunitat sobre llocs comuns que eren erronis, com s'esdevenia en el cas de l'anteposició d'un article en topònims on no calia, tal com escrigué en el primer assaig per a la revista, «Sense article o amb article», corresponent al número 4. També extreia conclusions més generals —de tipus ecològic— arran de la troballa de nous pous de gel —una de les línies de treball d'Amigó— recordant fonts orals de pastors, com el recordat Sebastià Magraner i Joanpere (*Lp* (2002), 7 (març)). En aquest cas, la denúncia va adreçada al colonialisme econòmic que recapta beneficis per al centre de decisió estranger: «el negoci de la neu no produïa deixalles i, en canvi, les indústries d'ara —químiques, nuclears— deixen a casa nostra tota mena de porqueries [...]. El fet és que, cap al país d'origen, al país dels capitalistes, el riu de diners que hi va és net, no contaminant, ni perillós».

En alguna ocasió —afudint a la tradició agrària del terror— Amigó rememorava la pròpia biografia en referir-se a l'especulació exportadora dels fruits secs en l'època en què es dedicava a viatjar pel cor d'Europa (a Lucerna, el 1952) per a contractar exportacions mentre treballava —entre 1940 i 1960— a l'empresa d'importació i exportació de Josep Maria Llopis Borràs (*Lp* (2002), 9 (octubre)). Altres articles parlaven sobre motius relacionats amb l'antroponímia de la comarca: «El general Almussar» (*Lp* (2002), 10 (desembre)) remetia a la reflexió sobre l'ètim àrab de la Mussara; mentre que a «Vilaplanencs del segle xv» (*Lp* (2003), 13 (octubre)) completava la seqüència de masos existents a la circumscripció vilaplanenca feta prèviament per Albert Manent el 1969. En aquesta ocasió —un cop més—, la consulta de fonts originals —en aquest cas del segle quinzè— completava el nombre total de cinc cases de conreu.

Entre els treballs publicats també hi havia referències a la història coetània; així s'esdevenia a l'article dedicat a la dinastia del bandoler Ramon Roig Recasens, *Patacò*, que va viure a la primera meitat del segle vintè (*Lp* (2004), 17 (octubre)) i alguns familiars del qual eren de la Mussara. En un altre estudi es referia a la història del campament militar espanyol anomenat Los Castillejos (*Lp* (2004), 18 (desembre)), la compra del qual feta per la Generalitat de Catalunya requeria un *altre* nom que s'adeqüés a la genuïnitat de l'espai *ocupat*. Amigó hi proposava «Les Pinedes», basant-se en un capbreu de 1779, a fi que la recuperació d'un nom propi comportés l'oblit d'una denominació forana.

La resta de les aportacions de Ramon Amigó esmentava llocs de memòria com «La Creu de Noguers» (*Lp* (2005), 20 (juliol)), nom afusiu al pastor Antoni Noguers, del segle XVIII, i recordava el liberal, amic de Joan Prim, Jaume Ferrer Grau, *Ignès*, i la seva relació comercial amb el prohoms reusenc Macià Vila Mateu (*Lp* (2007), 30 (desembre)). Al darrer article, «La instrucció, a la Mussara, a la pre i postguerra» (*Lp* (2009), 36 (juny)), Amigó feia un balanç sociològic sobre l'alfabetització a la contrada abans i després de 1939, rememorant biografies de mestres —el cas de Rosa Vallespinosa— quan els mussarencs iniciaven el declivi.

L'estudi dels noms evoca el record de les circumstàncies que els expliquen i en prou ocasions convoca tot un món perdut. Probablement els articles de Ramon Amigó a *Lo Pedrís*, deutors del treball de camp efectuat a la Mussara entre 1958 i 1960, eren derivacions del volum *Els topònims del terme municipal de la Mussara* (1963), premiat amb el guardó Eduard Brossa de l'Institut d'Estudis Catalans el 1961. En qualsevol cas, eren conseqüència no pas d'un treball «fred», de laboratori, sinó del sentit acadèmic aconduït per la voluntat de *comprendre* el territori, de fer pedagogia en favor de la llengua i —com ell mateix recordava— del *respecte* «per l'ecologia del llenguatge, per aquesta part del paisatge espiritual d'una terra».

4. PUBLICACIONS AMB COL·LABORACIONS MENYS FREQUENTS

4.1. Lo Floc (Lf)

En aquesta publicació, fundada el 1979 i portaveu del Centre d'Estudis Riudomencs Arnau de Palomar,³¹ Amigó hi va escriure sis articles a requeriment de l'historiador, escriptor i onomasiòleg Eugeni Perea Simón. Tres d'aquestes col·laboracions són de temàtica sociocultural i tres fan esment a qüestions normatives i toponímiques. El primer article publicat a la revista —en la segona etapa de direcció d'Eugeni Perea Simón (1992-1994)—, «A la recerca de les arrels» (*Lf*(1993), 129, p. 8-11),³² tractava la relació entre els orígens històrics d'una contrada i la toponímia. És a dir, hi fornava un exemple d'humanització del territori en comentar que «hom se sent més del poble concret on ha nascut si sap què ha estat aquella petita col·lectivitat humana a la qual pertany». Així, feia un repàs pels orígens toponímics de les viles del Baix Camp —entre les quals, Capafonts, l'Argentera, Vilaplana, la Febró, Cornudella— per a destriar-ne el tòpic admès comunament com a explicació científica. Acabava mostrant preocupació per la deformació, o invent, de l'origen dels noms, atès que sovint aquesta solució admesa no representava cap vincle entre la semàntica i la versemblança: «És la falta de sentit immediat» —recordava Amigó— «de la paraula allò que origina la llegenda, i no pas al revés. Els noms de lloc responen a realitats de diversa mena [...] i no pas al caprici d'algú».

Una altra col·laboració, «Rareses» (*Lf*(2007), 180, p. 28), fa referència, a través de l'evocació d'un fet referit per un conciutadà, a la fidelitat lingüística, a la voluntat colonitzadora de determinats nuclis de nousvinguts i a la previsió de futur a partir d'un estatus de normalitat d'oficialitat i d'ús.

El tercer article de temàtica sociocultural, i de vessant autobiogràfic, fou «Jaume Vallcorba i Joan Triadú mereixedors de gratitud nacional» (*Lf*(2010), 193, p. 4-5). Hi rememorava la seva relació amb Vallcorba Rocosa —en ocasió del seu traspass— i amb Joan Triadú pel que feia a l'organització dels cursos de llengua per correspondència endegats al començament dels anys seixanta i amb continuïtat —a través de la Secció d'Estudis del Fòrum Joventut— a partir del curs 1964-1965, quan comptaren amb seu pròpia al carrer de l'Abadia de Reus, sota l'empara del vicari de la prioral de Sant Pere, mossèn Andreu Tomàs Àvila. Jaume Vallcorba i Manuel Miquel —recordava l'articulista— foren els mitjancers entre Joan Triadú

31. Jordi FERRÉ, Carles MARTÍ, Eugeni PEREA, Josep Maria RIU (2009), *Centre d'Estudis Riudomencs «Arnau de Palomar»: trenta anys d'història i alguna cosa més (1978-2008)*, Riudoms, CERAP, p. 69-73.

32. Aquest article fou escrit el 3 d'abril de 1988 i fou publicat prèviament a *Baix Camp Aplec d'Aplecs* (1988) (Reus, Castell d'Escornalbou) (23 maig).

i els primers organitzadors dels cursos per correspondència: Ramon Amigó i Robert Miralles. Aquesta intervenció, doncs, glossava la dedicació fonamental de l'onomasiòleg reusenc a l'ensenyament de la llengua des dels inicis dels anys seixanta.³³

La preocupació sobre el model de llengua emprat pels mitjans de comunicació públics radiofònics i televisius fou recurrent en les reflexions amigonianes. Així, a «Caçador de “males” paraules» (I i II) (*Lf* (2008), 186, p. 12-15, i (2009), 187, p. 16-19), i amb la seva ironia didàctica característica —«La barrabassada més grossa que he sentit és *passacarrers*, fins al punt que em va costar d'entendre que es volia referir a la xaranga que recorre les vies públiques d'una vila per anunciar que comença la festa»—, l'autor repassa llocs comuns i modismes que s'han socialitzat des d'aquests òrgans comunicatius prenent com a referència estructures espanyoles alienes a la gramàtica de la llengua.

El darrer article publicat per Amigó a la revista, «Sugranyes. D'on ve. Però no pas què significa» (*Lf* (2011), 195, p. 16-19),³⁴ aprofundeix en l'antroponímia en tractar sobre la diferenciació entre la procedència d'un nom de lloc, adaptat a cognom, i la seva etimologia. Hi feia aquesta apreciació prenent com a exemple el cognom Sugranyes a fi d'esbrinar-ne la procedència (allò que l'interessava) i així vincular el seu origen territorial —occità— a la difusió territorial al Principat —en concret, a Reus i altres viles del Baix Camp com la Selva, Almofter, Riudoms—, arran de l'expulsió dels càtars (s. XIII). La relació d'Amigó amb la revista *Lo Floc*, de la qual destacava —segons reporta Maria Eugènia Perea— la correcta edició, es mantingué, com es pot comprovar arran de la darrera col·laboració, fins poc abans del seu traspàs i evidència, també, el compromís del filòleg reusenc amb els centres d'estudis de la comarca.³⁵

4.2. La Borja (Lb)

A la revista de les Borges del Camp, Amigó hi va participar amb tres articles, lliurats voluntàriament entre 1984 i 2005 al seu primer director, l'onomasiòleg Ferran Jové Hortonedà, que va conèixer —el curs 1970-1971 quan l'anava a visitar a l'oficina exportadora de fruits secs de Ramon Gomà— a través d'Albert Manent en el decurs de l'elaboració de la *Toponímia de les Borges del Camp i del seu terme*

33. Ramon Amigó explica l'experiència de l'ensenyament dels cursos abans i durant el Fòrum Joventut sota l'empara de mossèn Tomàs Àvila a «Secció d'Estudis» (2001), *Diàleg* (Reus) (novembre), s. p. Devem el coneixement d'aquest exemplar a Josep Navàs.

34. Amigó havia escrit inicialment l'article sobre Sugranyes per al número 40 de la revista *Informatiu Museus* de Reus, número que no va arribar a editar-se i que havia de sortir cap al juny-juliol de 2008. Devem aquesta informació a Jaume Massó i Carballido.

35. Maria Eugènia PEREA VIRGILI (2011), «Ramon Amigó, la vida i res més», *Lo Floc*, 197 (juliol-setembre), p. 4-5.

municipal (Associació d'Estudis Reusencs, 1981). Fou Manent qui aconsellà a Ferran Jové que anés a veure Ramon Amigó perquè l'assessorés.³⁶

Dos d'aquests treballs tractaven sobre toponímia: «Puigcerver: hipòtesis interpretatives» (*Lb* (1993), 50, p. 14-15) i «Mont-roig del Camp i El Ferran» (*Lb* (1999), 89, p. 17). A la primera aportació Amigó alludia a l'origen del nom de l'ermita homònima, concretat amb la grafia alternativa *c i s*, i reiterava la dificultat de la toponímia, «que pot comportar un altíssim risc d'error». La segona intervenció corresponia a la ressenya del llibre de Ferran Jové *Estudi onomàstic de la vila i el terme de Mont-roig del Camp*, on destacava que «la superposició nominativa artificiosa que inunda el litoral mont-roigenc ha estat intel·ligentment resolta exclouent-la del cos principal de l'obra». Altre cop,³⁷ doncs, la preocupació per la desnaturalització lingüística en clau toponímica.

L'altra col·laboració fou de tipus normativitzador: «Àlies Xampany» (*Lb* (1997), 77, p. 16) es referia a la correcció de l'ús *xampany* en comptes de *cava*, tot alludint a la utilització del mot al Baix Camp abans de la primera meitat del vuit-cents: «a les Borges, ja es parlava de xampany el 1847, quan Josep Raventós encara havia de tardar vint-i-cinc anys a iniciar, tímidament, l'empresa xampanyera dels Codorniu».

L'aportació d'Amigó a l'onomàstica fou destacada en un article de Ferran Jové —«Ramon Amigó Anglès: Creu de Sant Jordi» (*Lb* (1997), 79, p. 20)— on situava aquest estudiós en la generació que va «viure les difícils circumstàncies de la postguerra, quan la llengua i la cultura catalana estaven perseguïdes» i valorava la tasca de l'antroponímia, «reconeguda arreu dels Països Catalans».

4.3. L'Orella de Farena (Lo)

Aquesta revista, «publicació, lligam i portaveu dels veïns de Farena», el primer número de la qual data del 15 novembre de 1991, és dirigida per Antoni Casellas Andreu.³⁸ Ramon Amigó hi va participar en els dos primers monogràfics, dedicats a mossèn Ramon Muntanyola. Al primer article, que lliurà voluntàriament, «Mossèn Muntanyola, estrateg eficaç» (*Lo* (1997), p. 27-29), explicava la cloenda del curs de llengua el 9 de juny de 1963 a l'església de Salou, desenvolupat al local faci-

36. Entrevista a Ferran Jové Hortonedà (Les Borges del Camp, 12 novembre 2011). Vegeu, també, Ferran JOVÉ HORTONEDA (2011), «Ramon Amigó i Anglès», *La Borja*, 162 (setembre-octubre), p. 24-25.

37. Ramon Amigó va intervenir —al Casal Municipal de Riudecols, juntament amb el seu batlle i el vicepresident del Consell Comarcal del Baix Camp— en la presentació de la recerca de Ferran JOVÉ HORTONEDA (1990), *Història de Riudecols i dels seus agregats, les Irlles i les Voltes*, I, Reus, Centre d'Estudis Comarcal Josep Iglésies, el dia 29 de juny de 1990. Vegeu *La Borja* (1990), 35 (juliol-agost).

38. Antoni CASELLAS ANDREU (2010), «Història de Farena i la seva revista *L'Orella de Farena*», *L'Orella de Farena*, monogràfic III (primavera-estiu), p. 10.

litat pel rector, Ramon Muntanyola Llorach. La segona col·laboració d'Amigó, sol·licitada pel director de la revista, consistí en el treball «Als Jocs Florals de Vallfogona» (*Lo* (1998), p. 14-15), on detallava (car l'articulista hi assistí) la seva intervenció als Jocs Florals celebrats al balneari de Vallfogona de Riucorb, organitzats pel futur president del Centre de Lectura Enric Agudé Parés, el 14 de setembre de 1947. En aquella celebració —recorda Amigó— Ramon Muntanyola, que n'era mantenidor,³⁹ «es va adonar que la taula llarga de la presidència [dels Jocs] des d'on ell havia de parlar havia estat abrigada amb un drap [la bandera espanyola francofalan-gista] que expressava un cert símbol. Amb tota la seva lleialtat i el seu bon humor, ens va dir que amb una cosa així no hi comptava i que no li venia de gust. No li devia costar gaire de convèncer que traguessin el drap els que l'havien posat».

4.4. Lo Violí (Lv)

La publicació del Priorat —amb un tiratge de cinc-cents exemplars— fou engegada pels historiadors Jaume Borràs Galceran, Josep M. Pons Altés i Jaume Teixidor Montalà, i adscrita inicialment al Centre d'Estudis del Priorat (la constitució del qual data de 2003), del qual era president Eduard Barceló Crusat.⁴⁰ El primer article de Ramon Amigó fou conseqüència de la lletra que escriví a aquest president on li comentava que per mitjà d'Albert Manent s'havia assabentat de l'interès suscitat per algun dels seus articles relacionat amb «temes culturals relacionats amb [la] comarca». La seva primera col·laboració —«Neveres al Priorat»— (*Lv* (2006), 2, p. 20-21) fou, per tant, sol·licitada pel Consell de Redacció de la publicació. Amigó —en una carta adreçada a Eduard Barceló (Reus, 25 gener 2005)— suggeria: «el meu article explicarà el resultat d'una investigació encaminada a saber quantes neveres, és a dir, pous de neu o de glaç, hi ha record que hi hagués en aquella zona. N'hi he localitzat només set, fins ara [...]».⁴¹ Les altres tres aportacions foren lliurades voluntàriament per l'autor: «La *venta* del Pubill» (*Lv* (2009), 7, p. 4-6), «Una nevera que havia passat per alt, al Priorat» (*Lv* (2011), 11, p. 18-19) i «Sant Marcell, un diminutiu?» (*Lv* (2011), 12, p. 20-21). Com sempre, aquestes intervencions esdevenien noves hipòtesis o suggeriments i es basaven en documents arxivístics i en informants del terrer. El darrer article, a títol pòstum, es referia als orígens hipocòriscs del nom de Marcell (provinent, tal vegada, de març) adscrit a l'àrea de Porrera, i delimitat a partir de les partides de terra.

39. Agnès TODA (2006), *Els Jocs Florals de l'àrea d'influència de Reus, en la primera postguerra*, Reus, Centre de Lectura, p. 76.

40. Informació facilitada per Eduard Barceló Crusat (Tarragona, 2 abril 2012). El primer número de la revista aparegué la primavera del 2006. A partir de 2011 es coedita entre l'Arxiu Comarcal i el Centre d'Estudis del Priorat.

41. Correspondència emesa per Ramon Amigó (fons personal d'Eduard Barceló Crusat).

Aquesta publicació va incloure en el seu novè número del primer semestre (2010, p. 16-19) un perfil biogràfic de Ramon Amigó —a càrrec del periodista Xavier Garcia, «Els vells mots del poble»— on es destaquen els orígens de l'afecció a la toponímia del biografat, fonamentats en l'excursionisme humanista: «caminant vaig aprendre el llenguatge de la gent de la terra i el de la geografia: les comes, els cingles, els fondals. Tan diferent de les coses oficials, a les quals tinc malícia, sí».

4.5. Els Eixarts (Ee)

Aquesta revista ulldemolinenca, òrgan de l'Agrupació Excursionista Montsant, publicà al seu primer número, d'agost de 2006,⁴² —a sollicitud de l'onomasidòleg i deixeble de Ramon Amigó, Ramon Pere Anglès— l'article d'Amigó «L'excursionisme que jo vaig conèixer» (*Ee* (2006), 1, p. 12), on rememorava —com a deixeble de Joaquim Santasusagna i de Josep Iglésies— alguns referents de l'excursionisme patriòtic, és a dir, activitats basades en el coneixement i en l'aprenentatge, en la capacitat de la pròpia orientació i no pas en la competitivitat marcada pel temps cronològic. Aquest article era adequat per a un monogràfic dedicat a l'excursionisme d'Ulldemolins i per a l'àmbit d'influència de la guia *Les muntanyes de Prades, el Montsant i serra la Llena*, la reedició de la qual el 1960 comptà, com és ben sabut, amb la col·laboració de Ramon Amigó.

El segon article, «Paradís, un nom també cartoixà?» (*Ee* (2008), 6, p. 6), fou lliurat voluntàriament per Amigó i feia referència a l'origen toponímic d'aquest tossal del Montsant.

5. QUINA PEDAGOGIA...?

L'antropòleg de l'educació Octavi Fullat tractava el referent cívic d'Alforja Josep Fusté Grifoll (1923-1978) com a pedagog perquè havia esdevingut un alçaprem en el temps de la postguerra, al voltant del qual s'havia format una nova generació que continuà el compromís amb la comarca i amb el país. I ho havia estat, de pedagog, perquè, segons Fullat, «ensenyà que una vida, buida de reflexió, no valia la pena d'ésser viscuda».⁴³ El cas de Ramon Amigó permet d'establir-hi un cert paralelisme.

El conjunt dels treballs comentats fins aquí de Ramon Amigó ens acaren amb les representacions del territori a través dels noms de lloc i de persona. Aquest ex-

42. Ramon Amigó va presentar la publicació amb la conferència «Els Eixarts d'Ulldemolins» (5 f.) el 12 d'agost de 2006 al Centre Cívic de la vila. Fou un parlament que tractava de l'orientació de la revista —orientada a l'intercanvi d'opinions—, de la utilitat del registre estàndard i de l'escaïença del títol de la iniciativa pel seu arrelament a la contrada (fons personal Ramon Amigó).

43. Octavi FULLAT GENÍS (1998), «Josep Fusté, pedagog», *Vent de Serè*, 8 (primavera), p. 11.

trem, que *a priori* pot semblar secundari o anecdòtic, ens retrotreu —com hem pogut comprovar ben sovint en les seves intervencions— a la memòria oral i a la tradició de costums en les comunitats, gairebé sempre rurals, que han estat exponent de les conseqüències de la urbanització industrial. Però també ens remet a l'acció persistent de l'estat nació en voler imposar una concepció del món aliena a la realitat de vida social, econòmica i cultural de les poblacions —i la seva societat— que s'adscriuen a uns altres models de cultura, llengua i nació.

El que mostra l'articulista reusenc en les seves col·laboracions en les publicacions comarcals és que l'onomàstica no és pas una disciplina estrictament erudita i de cenacle, sinó que es tracta d'una matèria que permet de contribuir decididament al bastiment d'un imaginari col·lectiu per mitjà de la contextualització de noms de llocs i de persones. De noms que, com a símbols, actuen alhora com a memòria, ja que cada denominació *oculta* representa un significat que sovint pot fer referència a la societat i a la cultura d'una població i d'una comarca: els noms, els mots, *donen sentit* individualment i col·lectivament. Cal concloure, per tant, amb Amigó, que «els topònims lliguen el present amb el passat i constitueixen un patrimoni immaterial que explica una part de la història de cada localitat, perquè evolucionen paral·lelament als canvis produïts en la societat i el paisatge. I també els topònims, que designen tant els elements més petits com el conjunt d'un territori, permeten aproximar-se a la percepció que en tenen els seu habitants, a la seva *psicologia social*».⁴⁴ *Psicologia social*, com a vincle entre actitud i significat, al capdavant, correspondència entre llenguatge i realitat.

En aquest sentit, és a dir, en el de la interiorització del significat del llegendari, l'actualització dels estudis onomasiològics es pot veure condicionada per la representació que en fa l'estat nació. Estaríem, doncs, en un procés secular d'«oblit» dels noms reals i d'emergència de noms, i de definicions, inventats pel poder establert. Cal lluitar contra qui s'atorga l'hegemonia del significat del patrimoni cultural i, en el nostre cas, del patrimoni onomàstic. Si hi ha qüestió de nom, és que hi ha qüestió de *cosa*. I l'estratègia aculturitzadora de l'estat —i d'una cultura mercantilitzada, d'una pràctica, allunyada de la seva pròpia circumstància, d'allò que li dóna sentit— esdevé un eficaç artefacte de violència simbòlica, l'objectiu del qual, com sabem, és la mistificació i, a la fi, substitució d'un propi món imaginat. L'onomàstica, doncs, no és cap retòrica.

Les aportacions que féu Amigó tenien —i tenen— un sentit pedagògic perquè subliminalment —i sovint també explícitament— alertava del procés de desnaturalització toponomàstica referencial, vehicle d'un neocolonialisme ideològic. Per tot això, aquestes col·laboracions en revistes territorialitzades (que «sàvies» jerar-

44. Elvis MALLORQUÍ (2006), «Introducció», a *Toponímia, paisatge i cultura: Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història*, Girona, Universitat de Girona, p. 15.

quies universitàries no dubtarien avui dia a qualificar de *localistes/particularistes*) no tenien cap altre objectiu que socialitzar qüestions de debat que no havien de ser patrimoni de les elits, perquè els aspectes que s'hi tractaven denotaven sempre —encara que de vegades indirectament— la nostra pròpia existència com a poble. Es tractava, a la fi, d'un treball humanitzat i no pas estrictament tècnic; gairebé sempre adreçat a motivar la recerca des de la base, des dels propis conciutadans, la tasca dels quals era la d'exercir el mestratge envers altres baules generacionals. Aquest fou el mestratge —fonamentat en el fet de saber pensar i saber fer el territori— que va bastir Ramon Amigó.

MONTSERRAT CORRETGER
XAVIER FERRÉ
Universitat Rovira i Virgili